

кації оперативно-розшукових заходів / І.В. Сервецький, С.В. Шапочка // Наук. вісн. Нац. акад. внутр. справ України. - К., 2002. - Вип. 2. - С. 108-116.

17. Сервецький І.В., Неманов А.Ю. Щодо класифікації оперативно-розшукових заходів / І.В. Сервецький, А.Ю. Неманов // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ - 2011. - №1. - С. 427-441.

18. Погорецький М.А. Негласні слідчі (розшукові) дії та оперативно-розшукові заходи : поняття, сутність і співвідношення / М. А. Погорецький, Д. Б. Сергєєва // Боротьба зорганізованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). - 2014. - № 2(33). - С. 137-141.

19. Погорецький М.А. Оперативно-розшукові заходи: поняття і види / М.А. Погорецький // Державна безпека України: наук.-практ. зб. НАН України і СБ України. - К., 2005. - № 1(3). - С. 62-67.

20. Оперативно-розшукові заходи: удосконалення правового регулювання. [Електронний ресурс]. - Режим доступу : http://5ka.at.ua/load/pravo/operativno_rozshukovi_zakhodi_udoskonalennja_pravovogo_reguljuvannja_referat/49-1-0-23378.

21. Поняття та класифікація оперативно-розшукових заходів: [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://megapredmet.ru/2-16563.html>.

22. Сухачов О. О. Поняття, перелік і класифікація оперативно-розшукових заходів як основа дослідження питань їх конспірації / О. О. Сухачов // Вісник Запорізьк. нац. ун-ту. Юридичні науки. - 2016. - № 2. - С. 125-132.

23. Програма навчальної дисципліни "Правові основи оперативно-розшукової діяльності" (галузь знань 0304 "Право", освітньо-кваліфікаційний рівень "Магістр", спеціальність 8.03040101 "Правознавство") / уклад.: Ю. М. Грошевий, С. О. Гриненко, О. В. Капліна та ін. - Х.: Нац. ун-т "Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого", 2013. - 11 с.

24. Мулявка Д.Г. Психологічна сутність методів оперативно-розшукової діяльності. Лекція з курсу "Психологія оперативно-розшукової діяльності". Ірпінь. 2010.

25. Поняття, правова та психологічна сутність заходів ОРД: [Електронний ресурс]. - Режим доступу : http://studopedia.su/8_52970_ponyattya-pravova-ta-psihologichna-sutnlst-zahodlv-ord.html

26. Грибовський О.В. Оперативно-розшукові заходи та негласні слідчі (розшукові) дії під час виявлення й фіксації одержання неправомірної вигоди / О.В. Грибовський // Юридичний часопис Нац. акад. внутр. справ України. - 2015. - № 1. - с.180-190.

27. Очкана Т.Є. Теоретичні проблеми класифікації оперативно-розшукових заходів. Донецьк. 2013. [Електронний ресурс]. - Режим доступу : [http://vchilka.in.ua/irporbb/України+Кафедра+\"Оперативно-розшукової+діяльності\"b/main.html](http://vchilka.in.ua/irporbb/України+Кафедра+\)

28. Прядко В.О., Комарницька О.Б. Порівняльна характеристика оперативно-розшукових заходів та негласних слідчих (розшукових) дій крізь призму наглядової діяльності прокурора як процесуального керівника / В.О. Прядко, О.Б. Комарницька // Часопис цивільного і кримінального судочинства. - 2014. - № 1. - С. 62-71

Ігнатюк О. В.,
кандидат юридичних наук,
заступник голови Апеляційного суду
Київської області
Надійшла до редакції: 19.04.2017

УДК 243.98

ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ МЕТОДУ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ПРОГНОЗУВАННЯ

Теслюк І. О.

У статті розкривається сутність методу криміналістичного прогнозування, уточнюється зміст категоріально-понятійного апарату дефініції "криміналістичне прогнозування", визначає риси, які притаманні цьому методу, розкриває мету, завдання, предмет, принципи, функції та етапи криміналістичного прогнозування. Підкреслюється, що для упорядкування процесу прогнозування важливо класифікувати криміналістичне прогнозування за певними критеріями. Наголошується на тому, що вдосконалення, систематизація та доповнення теоретичних положень криміналістичного прогнозування надасть змогу на практиці ефективно застосувати цей метод.

Ключові слова: криміналістичне прогнозування, метод, органи досудового розслідування, предмет, функції, класифікація, етапи.

Автор в статті розкриває сутність методу криміналістичного прогнозування, а именно уточнює содержание категориально-понятийного аппарата дефиниции "криминалистическое прогнозирование", определяет черты, присущие этому методу, раскрывает цели, задачи, предмет, принципы, функции и этапы криминалистического про-

гнозирования. Подчеркивает, что для упорядочения процесса прогнозирования важно классифицировать криминалистическое прогнозирование по определенным критериям. Отмечает, что усовершенствование, систематизация и дополнение теоретических положений криминалистического прогнозирования позволит на практике эффективно применить этот метод.

Ключевые слова: криминалистическое прогнозирование, метод, органы досудебного расследования, предмет, функции, классификация, этапы.

The author in this article discloses the essence of the forensic prognostication method, to specify the contest category conceptual framework of the forensic prognostication definition; determines the features that are inherited to this method, reveals the goal, tasks, subject, principles, functions and the stages of the forensic prognostication. It was emphasized that for prognostication process organizing it's necessary to classify forensic prognostication according to certain criteria. There was also accentuated that the improvement, systematization, and addition of the forensic prognostication aspects gives an opportunity on practice to apply this method effectively.

Keywords: forensic prognostication, method, pretrial

© І.О. Теслюк, 2017

investigation agencies, subject, functions, classification, stages.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку правової демократичної держави, попри прийняття низки нормативно-правових актів, у зв'язку зі збільшенням кількості кримінальних правопорушень спостерігається тенденція погіршення якості досудового розслідування кримінальних проваджень. Так, за даними Генеральної прокуратури України, у 2013 р. обліковано 563560 кримінальних правопорушень, з них тільки 35 % - з обвинувальним актом, тоді як по 59 % - рішення так і не прийнято; відповідно у 2014 р. обліковано 529139 кримінальних правопорушень, з них 32 % - з обвинувальним актом, по 64 % - не прийнято рішення; у 2015 р. - 565182, з них 29 % - з обвинувальним актом, по 68 % - не прийнято рішення; у 2016 р. (станом на листопад) обліковано 584849 кримінальних правопорушень, з них 21 % - з обвинувальним актом, по 76 % - рішення не прийнято [1].

Однією із причин, на нашу думку, є некомпетентне застосування інноваційних криміналістичних методів, у тому числі й методу криміналістичного прогнозування. Необхідність застосування криміналістичного прогнозування органами досудового розслідування обумовлене прийняттям тактичних рішень при розслідуванні окремого злочину. Вирішення цієї проблеми має не тільки практичний, але й загальнотеоретичний характер. Це пояснюється тим, що органи досудового розслідування під час проведення слідчих (розшукових) дій не зовсім орієнтуються в сутності криміналістичного прогнозування, його рис, мети, завдань, предмету, принципів, а також які функції йому притаманні, з яких етапів складається цей метод та як його класифікувати. Саме розуміння загальнотеоретичних засад криміналістичного прогнозування дасть змогу ефективно спрогнозувати та досягти бажаного результату.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вивчення наукових надбань щодо методу криміналістичного прогнозування (Р.С. Белкіна, В.В. Бірюкова, І.В. Бестужев-Лади, Л.Г. Горшеніна, А.Ю. Дементьєва, В.А. Журавля, А.П. Закалюка, Г.О. Зоріна, В.Є. Новічкова, О.М. Цільмак та ін.) вказує на проблему відсутності загальнологічної структуризації загальнотеоретичних положень методу криміналістичного прогнозування. Відсутність ґрунтовних наукових праць зумовлює необхідність дослідження та обґрунтування цього методу, задля уточнення його загальнотеоретичних засад.

Виклад основного матеріалу дослідження. Одним з елементів структури правової теорії є її понятійний апарат. У змісті дефініції фіксуються найбільш загальні, суттєві властивості предмета теорії, основні наукові дані, які є складовими її змісту. Через визначення поняття розкривається зміст та сутність наукових даних.

Термін "прогноз" походить від давньогрецького слова "prognosis", яке означає "передбачення", "припущення". Аналізуючи наукові праці Р.С. Белкіна, В.А. Журавля, Г. О. Зоріна, О.М. Цільмак, Н. П. Яблокова та ін., уважаємо, що криміналістичне прогнозування - це метод криміналістики, який полягає в передбаченні ймовірного: минулого, задля ефективного встановлення фактичних даних та майбутнього, задля припущення ходу подій, дій, настання ймовірних явищ і процесів та вжиття превентивних заходів щодо унеможливлення настання негативних наслідків.

Слід зазначити, що прогнозування динаміки зло-

чинності припускає використання математичних методів. Тому при розробленні певних прогнозів можливе застосування як окремих методів, так і їх груп. При цьому криміналістичне прогнозування, на нашу думку, наділене такими *основними рисами* як: 1) імовірність прогнозу (прогноз має сумнівний, а не точний характер); 2) достовірність прогнозу (ступінь надійності прогнозу); 3) помилка прогнозу (імовірно незначне або повне відхилення прогнозу від досліджуваного об'єкта).

Метою криміналістичного прогнозування є передбачення наслідків об'єкта прогнозування через пізнання минулого та припущення ймовірного майбутнього, задля планування та реалізації слідчим тактичних рішень.

Основним завданням криміналістичного прогнозування, на нашу думку, є розроблення закономірностей та механізмів розвитку прогнозованого об'єкта, а також його наслідків, задля уникнення неточностей та помилок при проведенні слідчих (розшукових) дій, для досягнення очікуваного результату.

Предметом криміналістичного прогнозування є передбачення закономірностей механізму розвитку явищ та подій.

Головними принципами методу криміналістичного прогнозування є:

системність, що забезпечує здійснення прогнозування на основі аналізу подій і дій, які відбувались раніше та дій і подій, які мають відбутися в майбутньому, що й становить єдину систему;

комплексність передбачає дослідження подій в цілому, а не окремими частинами, припущення минулого та передбачення майбутнього в комплексі;

всебічність - прогнозування елементів певних подій злочину не самих по собі, а з різних сторін;

варіантність, що дає можливість побудови декілька варіантів прогнозу, в залежності від об'єму інформації, якою володіє слідчий;

безперервність спрямована на постійну побудову прогнозних варіантів, в залежності від надходження нової інформації;

вірогідність, що забезпечує імовірність настання тих чи інших подій.

Основними функціями криміналістичного прогнозування є:

ретроспективна [2], за допомогою якої слідчий розробляє криміналістичні прогнози на основі отриманої інформації про минуле;

дослідницька [3; 4], яка реалізується слідчим через опрацювання явищ та процесів, що підпадають під прогноз;

передбачувальна [3], що дозволяє слідчому зазирнути в імовірне майбутнє та спланувати подальші дії;

профілактична, що дозволяє слідчому вжити профілактичні заходи задля припинення або попередження злочину.

Метод криміналістичного прогнозування реалізується на кожному зі складових елементів слідчої діяльності: аналіз вихідної інформації, побудова версій, планування та виконання слідчих (розшукових) дій, прийняття тактичних та організаційних рішень тощо.

Основними етапами криміналістичного прогнозування є:

1) передпрогнозна орієнтація, що полягає у зборі та системному аналізі отриманої інформації, визначенні об'єкту прогнозування, цілі, мети та завдань [4];

2) перспективне і нормативне прогнозування - збір,

аналіз інформації та подальше моделювання варіантів, з урахуванням динаміки;

3) етап верифікації - оцінка достовірності отриманого прогнозу [4];

4) коригування прогнозу - уточнення прогнозних даних, у разі їх відхилення та усунення помилок [4];

5) організації - використання матеріально-технічної засобів для забезпечення результату [4];

6) етап оцінки - аналіз результатів прогнозування та введення їх у дію [4; 5; 6].

На наш погляд, процес розроблення прогнозів є ширшим, аніж метод прогнозування, оскільки основним завданням методики виступає забезпечення найбільш оптимального методу в практичній діяльності по прогнозуванню.

Слід зазначити, що криміналістичне прогнозування потребує чіткої класифікації для впорядкування процесу прогнозування. Ступінь імовірності прогнозу злочинності в значній мірі залежить від числа різного роду факторів, що використовуються при прогнозуванні. Для того, щоб класифікувати криміналістичні прогнози, слід розглянути основні його такі особливості [7].

1. Прогноз є наслідком дійсності як єдиного цілого, а майбутнє, відбите в прогнозі, - це результат складного комплексу причин і умов. У прогнозі відображаються реальні умови і протиріччя, що обумовлюють зміну прогнозованого явища. Прогноз - це підсумок висновків, емпіричних даних і обґрунтованих припущень; представляє аргументований висновок про напрямки розвитку в майбутньому.

2. Імовірність виникнення майбутнього, як наслідку реальних подій, містить елемент випадковості, який розглядається як внутрішня закономірність явищ. Тому прогноз повинен мати оцінку ступеня імовірності настання події.

3. Прогноз, що має потенціал майбутнього, відчуває вплив різних ознак дійсності або моделює ці ознаки. За відсутності вивчених закономірностей розвитку для прогнозу використовується гіпотеза про закономірності.

4. Для складання прогнозу необхідні наукові дослідження кількісного і якісного характеру, виключаючи кількісну оцінку на майбутнє.

5. Прогноз є орієнтиром для планування; зумовлює дослідницьку основу для підготовки плану.

6. Прогноз має варіантний характер і є багатоваріантним.

7. Часові і просторові горизонти прогнозу залежать від сутності даного явища; він є повторюваним і має безперервний процес.

8. При розробленні прогнозу не ставляться конкретні завдання і виключаються деталізація.

9. Точність прогнозу перевіряється часом.

10. При розробленні прогнозу важливе дотримання об'єктивності та наукової сумлінності. Не допускається суб'єктивізм в оцінці минулого, сьогодення і майбутнього.

Щодо класифікації криміналістичного прогнозування, зазначимо, що, взявши за основу наукові погляди вчених [2; 4; 8; 9; 10], на нашу думку, даний метод слід класифікувати за:

1) строком дії: короткострокове, середньострокове та довгострокове. Короткостроковим вважається прогноз до 1 місяця, середньостроковим - до 1 року та довгостроковим - 1-5 років. Зазвичай, слідчий найчастіше використовує короткостроковий прогноз, щоб у найближчому

майбутньому вплинути на хід подій. Довгостроковий прогноз застосовується в рамках продовжуваного періоду;

2) метою: пошукове, для виявлення властивостей прогнозованого об'єкта чи явища, з метою встановлення подальшого їх розвитку. Спосіб наукового прогнозування, опираючись на інформаційні дані поступово проникає в майбутнє. Нормативне, що зосереджується на формуванні тактики та методики розслідування злочину, не маючи даних про минуле, опирається на якісні методи дослідження;

3) перспективністю: поточне (наприклад експертизи), віддалене (якщо результати дактилоскопічної експертизи не збігаються з поточною версією);

4) масштабом: у масштабі країни, області, міста, району (коли об'єкт прогнозування охоплює певну територію);

5) змістом: мікропрогноз, макропрогноз. Мікропрогноз направлений на окремі елементи прогнозованого об'єкта, а макропрогноз охоплює цілком об'єкт прогнозування;

6) рівнем застосування: організаційне, тактичне, стратегічне;

7) сферою застосування: практичне і наукове. Практичний прогноз опирається на статистичні дані практики, а науковий - на теорію;

8) значенням для досудового розслідування: основне (відносно всієї кримінальної справи); додаткове (щодо результату проведення певної слідчої дії); обов'язкове (коли без процесу прогнозування неможливе подальше провадження) та необов'язкове (у тому випадку, коли прогнозування виступає допоміжним фактором);

9) характером: спонтанне (коли різко виникла необхідність застосувати метод криміналістичного прогнозування) та неспонтанне (якщо необхідність спрогнозувати випливає з настанням певних подій).

10) достовірністю: імовірне (з найбільшою вірогідністю), малоймовірне, достовірне та недостовірне;

11) наслідками: те, яке ускладнює криміналістичну ситуацію та спрощує;

12) часовим напрямом об'єкта та предмета: ретроспективне (припущення того, що було в минулому) та перспективне (передбачення настання подій в майбутньому);

13) за суб'єктом: слідче, оперативне, експертне, прокурорське та адвокатське.

Також слід підкреслити, що необхідність розроблення криміналістичних прогнозів під час розслідування злочинів зумовлене кількома причинами:

- розроблення прогнозів не має чіткої системи і має ймовірнісний характер, що дозволяє слідчому відхилитися від плану та мислити ширше;

- забезпечення контролю за процесом розроблення прогнозів можливе в разі застосування системного підходу, що полегшує пошук помилок, які можуть бути на тій чи іншій стадії розслідування злочину.

Висновок. Таким чином, розкриття змісту дефініції "криміналістичне прогнозування", рис, мети, завдань, предмета, принципів, функцій, етапів та класифікації надало можливість удосконалити, систематизувати та доповнити теорію криміналістики.

Розуміння сутності загальнотеоретичних засад криміналістичного прогнозування, на нашу думку, надасть компетентно застосувати цей метод задля успішного запобігання, припинення, розслідування та розкриття кримінальних правопорушень.

Література

1. Про зареєстровані кримінальні провадження та результати їх досудового розслідування [Електронний ресурс]. - Електрон. дан. (1 файл). - Режим доступу: http://www.gr.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=104402. - Назва з екрана.

2. Горшенин Л. Г. Основы теории криминалистического прогнозирования [Текст] / Л. Г. Горшенин. - М. : АН МВД РФ, 1993. - 123 с.

3. Зинченко М. Криминалистическое прогнозирование как частная криминалистическая теория [Текст] / М. Зинченко, И. Филиппович. - Электрон. дан. (1 файл). - Режим доступа: <http://znat.ru/page,1,113-zinchenko.html>. - Название с экрана.

4. Цільмак О. М. Загальнотеоретичні положення криміналістичного прогнозування. [Текст] / О. М. Цільмак // Вісник Запорізьк. нац. ун-ту: - 2013. - № 4. - С. 178-184.

5. Бестужев-Лада И. В. Рабочая книга по прогнозированию [Текст] / И. В. Бестужев-Лада. - М. : Мысль, 1982. - 430 с.

6. Зорин Г.А. Теоретические основы криминалистики [Текст] / Г.А. Зорин. - Минск : Амалфея, 2000. - 416 с.

7. Владимиров Л.П. Прогнозирование и планирование в условиях рынка [Текст] : учеб. пособ. / Л.П. Владимиров. - 2-е изд., перераб. и доп. - М. : Дашков и К., 2001. - 306 с.

8. Аванесов Г.А. Прогнозирование и организация борьбы с преступностью [Текст] / Г.А. Аванесов, С.Е. Вицин. - М. : Знание, 1972. - 32 с. - (В помощь лектору).

9. Журавель В. А. Проблеми теорії та методології криміналістичного прогнозування [Текст] / В.А. Журавель. - Харків : Право, 1999. - 304 с. (С.18, 22).

Литвинов А.Н. Прогнозирование и планирование в криминалистике [Текст] / А. Н. Литвинов, Р. Л. Степанюк ; под общ. ред. В.И. Гаенко. - М. : ЮрКнига, 2004. - 160 с.

Теслюк І.О.,

старший науковий співробітник

відділу організації наукової роботи ОДУВС

Надійшла до редакції: 23.03.2017

УДК 343

ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ МОЖЛИВОСТЕЙ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ З МЕТОЮ ПОДОЛАННЯ ПРОТИДІЇ СУДОВОМУ РОЗГЛЯДУ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕНЬ

Хаматов Д. О.

У статті розглядаються нормативно-правові та організаційні проблеми використання можливостей оперативно-розшукової діяльності з метою подолання протидії судовому розгляду кримінальних проваджень. Розкриваються обов'язки працівників оперативних підрозділів, що здійснюють оперативне супроводження кримінального провадження, щодо встановлення фактів тиску на учасників судового розгляду, причин зміни ними показань тощо. Обґрунтована доцільність взаємодії працівників оперативних підрозділів із прокурором, який підтримує державне обвинувачення в суді, та доповнення відомчих інструкцій відповідними положеннями.

Ключові слова: оперативне супроводження, кримінальне провадження, слідчий, оперативний підрозділ, прокурор.

В статье рассматриваются нормативно-правовые и организационные проблемы использования возможностей оперативно-розыскной деятельности с целью преодоления противодействия судебному разбирательству уголовных производств. Раскрываются обязанности работников оперативных подразделений, осуществляющих оперативное сопровождение уголовного производства по установлению фактов давления на участников судебного разбирательства, причин изменения ими показаний и т.п. Обоснована целесообразность взаимодействия работников оперативных подразделений с прокурором, который поддерживает государственное обвинение в суде, и дополнения ведомственных инструкций соответствующими положениями.

Ключевые слова: оперативное сопровождение, уголовное производство, следователь, оперативный подразделение, прокурор.

In the article are considered the regulatory and

© Д.О. Хаматов, 2017

organizational problems of using the possibilities of operative-search activity with the purpose of overcoming the counteraction to the judicial proceedings of criminal proceedings. The duties of employees of operational units that carry out operational support of criminal proceedings to establish the facts of pressure on participants in the trial, the reasons for their changing their testimony and the like are disclosed. The expediency of interaction of operational units with the public prosecutor who supports the state accusation in court, and additions of departmental instructions by corresponding positions is justifiy.

Key words: operational support, criminal proceedings, investigator, operational unit, prosecutor.

Вирішення судом на стадії судового розгляду таких завдань, як забезпечення необхідних засобів доказування, визначення обсягу доказів, що підлягають дослідженню, порядку їх дослідження та безпосереднє дослідження доказів за участі сторін, вимагає подолання в разі необхідності протидії здійсненню правосуддя та ефективного забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у судовому розгляді. Ця стадія є найважливішою частиною процесу, оскільки суд ґрунтує свої висновки у вирокі лише на доказах, розглянутих та досліджених у судовому засіданні, забезпечуючи реалізацію принципу безпосереднього дослідження показань, речей і документів (ст. 23 КПК України). Судове слідство не є повтором досудового, а являє самостійне дослідження фактичних даних, що здійснюється незалежно від зібраних під час розслідування матеріалів, тож навіть незначний вплив із боку зацікавлених суб'єктів може спотворити доказову базу, суттєво вплинути на повноту та неупередженість судового розгляду.

Окремих проблемам подолання протидії здійсненню кримінального провадження в цілому та здійсненню судового розгляду зокрема приділено увагу в працях відомих дослідників, зокрема К.В. Антонова, Л.І. Ар-